

V. GILBERT EDIT

Az eltűnő idő leltározása

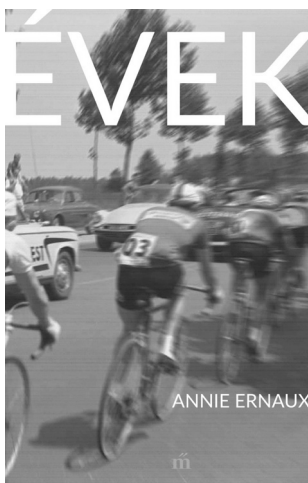
ANNIE ERNAUX: ÉVEK

Annie Ernaux neve időnként feltűnik hazánkban, bár huszonhárom könyvéből csak néhány jelent meg magyarul (Szávai János és Lőrinszky Ildikó fordításában). A 81 éves francia író az utóbbi években Nobel-esélyesként kerül szóba a kulturális médiában, s ezidőtájt jelenik meg tőle nyelvünkön két kötet is – több mint két évtizedes pauza után. Közülük az első a *Lányregény* 2020-ban, a másik, jelen kritika tárgya pedig az *Évek* című, 2008-as, személyes-személytelen (ön)életrajzi kötet tavaly októberben, mindkettő Lőrinszky Ildikó kitűnő fordítása.

Ernaux utóbbi műve a konkrétumain át absztrahált-elemelt-tipizált magánélet, az ország története, a globális folyamatok, a nyelv, a zene, a kultúra, a feminizmus majd' háromnegyed századának lenyomata. Feleleveníti a szerző születése előtti évtizedeket is, átörökítve az eszmélésekor életben lévő létnarratívákat ugyancsak. Listázza – a tárgyakat, a magán- és közesevényeket, hangulatokat, érzeteket. Fotóleírásokat illeszt a szakaszok közé, s azokról egyes szám harmadik személyben ír. Meglátjuk az adott korszakok stílusjegyeit ebben a meglepő, szokatlan szövegáradatban. Felfedezzük, követjük, detektáljuk az éppen érvényest és a váltás mibenlétét. Hol egyes, hol többes számú, hol első, hol harmadik személyű narrátora rögzíti az eltűnő időt illékonyágában, gyakran tér át jelen időre, s figyelmes a változás ismérveire. Generációk látják meg magukat e tükörben, találnak rá életük egy szakaszának jellemző jegyeire – a szerző korosztálya természetesen szinkronban, mások felmenőik megszemélyesüléseként.

Nemrégiben a magyar olvasónak Karl Ove Knausgård *Harcom*-sorozata, ez az ötkötetes önéletrírás tette lehetővé a közös fogódzók mentén való időolvasást – külföldről, az amerikaiak pedig Auster legutóbbi, megszelídült posztmodern eposzának, a 4,3,2,1-nek többszöröződő alakjaiban érthették nyomon az értelmiség meghatározott társadalmi környezetben, időkeretben: a XX. század közepétől zajló mozgásait. Egy

Fordította: Lőrinszky Ildikó
Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2021
259 oldal, 3499 forint

2022. július–augusztus

nyugat-európai, egy észak-amerikai és egy észak-európai példát hoztam; nemcsak centrumokét tehát. A tipizálás igénye, a világtörténelmi meghatározottságok, tények, külső referenciák mint közös háló kijelölése teszi alkalmassá a fenti, az önéletrajzi tér más-más pontján álló művek közösségi horizonton történő felismerését, befogadását.

Ernaux olyan azonosulást kínál, amit az autobiográfia, a realizmus, a naturalizmus, a francia újregény irányai s a dokumentarizmus elegye alkot. Korfelfestés ez szikár egyedítéssel; életmódbeli elemek, a különféle környezeteket kitevő részletek, használati tárgyak megnevezésének módszerével, médiatartalmak, hírek bevitelével. Azokkal az aktualitásokkal, amelyek visszahozzák a negyvenes évektől 2008-ig, amikor az anyag zárul, a részkorszakok atmoszféráját, s képezik meg a múltó, változó, tovatűnő, de az előzőt mint még egészen meg nem haladottat visszaidéző időfolyamot. Az időleírást, az idő önelbeszélését a generációalapító, paradigmaalakító események kijelölésén át is működteti. Kísérlet ez az idő múlásának érzékeltetésére annak láttatásával, ahogyan megfoghatatlanul megfogható kerekerei például egy történeti esemény, technológiai újítás vagy divatjelenség hatására továbbgördülnek.

Az az olvasó is észreveheti most, aki nem különösebben érzékeny a műfordítás nehézségeire, mivel áll szemben a fordító a szöveg egyes vonulatainak átültetésekor. Leginkább a mondásokat, frazeologizmusokat, szlogeneket, szófordulatokat; a közbeszéd jellegzetes egységeit kihívás megfeleltetni a magyar – vagy bármely más – célnyelvnek. Lőrinszky Ildikón nem fog ki a feladat: „vén csirkefogó, ricsajozni, ez már döfi!, de málé vagy! véletlenül megütik fülünket a használatból kikopott kifejezések [...]” (12) Ez által domesztikál. Bizonyos francia mondatokat, ellensúlyként, viszont meghagy, s a történelmi, kultúratörténeti reáliák és referenciák közül csak azokat szerepelteti a *Jegyzetekben*, amelyek dekódolása, mint írja, az eredeti nyelv ismerete nélkül nehézkes lenne.

A könyv reflektál a maga megírtságára. Ez a metareflexivitás, metanarrativitás a kísérlet mibenlétére adott reakció. Szembesülünk a vággyal, ami létrehozza a művet a változó és megoldhatatlannak tételezett elképzelésekkel, azok részleges feladásával az élet rögzítésére. Mint szöveg a szövegben: a mégiscsak elkészült regény részeként kerül elénk egy idő után már a hezitálás, a koncepció taglalása is. A tervezett könyv megvalósulásaként olvassuk az ismert conceptust, a regényt a regény keletkezéséről. A felfemerülő kérdésre, a műfaji-technikai-szemléleti problematikára létrejött válasz, megoldás a könyv, amely magába foglalja az őt illető kételyt: éppen készül, s így véglegesül, amit narrátora kétségbeesetten próbál megalkotni. Adottságként, megvalósulásban levőként reprezentálódik a vágy: ez a vázlagszerűség, ezek a skiccek képezik magát a művet. „Itt az idő, hogy az írás által formába öntse jövőbeli hiányát, belevágjon ebbe a könyvbe, amely még csak vázlat és több ezer jegyzet állapotában létezik, s amely több mint húsz éve megkettőzi a létezését, így egyre hosszabb időszakot kell átfognia.

Lemondott arról, hogy ezt az egész életét magába sűríteni hivatott formát abból vezesse le, amit a napfényes tengerparton érez lehunytt szemmel, vagy egy hotelszobában: mintha megsokszorozódna, és valamiféle időpalimpszeszt révén fizikailag több korábbi helyszínen is jelen volna egyszerre. [...]” (247–248).

Infinitívuszok és nominális szerkezetek, adatok teszik leltár-, listaszerűvé a szöveget. Felsorolásuk által veszi a narratíva számba mindazt, ami a közeli és távolabbi perspektívát változtatva a szerző-elbeszélő életidejéből látható. A palimpszeszt alakzatát is említi önrételmező kódként: egymásra íródó, folyamatos, de halványuló rétegek együtteseként. A két mottó pedig történelmünk, történetünk birtokolhatóságáról (Ortega y

Gasset) és eljelentéktelenüléséről (Csehov) szól. Saját, beégett emlékképeink legalább annyira meghatározóak az élet, életünk nagy egészében, mint a társadalmi beágyazottság, a többiekkel közös körvonalak. Már a könyv elejétől intim, bizarr, groteszk, megejtő, kínos, gyakran testi mikrojelenetek, kivételül képek, helyzetek sorjázna neutrálisan: az első oldal második sora egy fényes nappal guggoló, vizelő asszonyt örökít meg. Az *Évek* mellérendelő szerkezetű kompozíciójában egy szintre kerül az ilyen képekkel egy plakátarc, egy filmjelenet, egy slágersor, egy háború – új bekezdésben, kisbetűvel, záró írásjel nélkül. Eltűnnek szavak, kifejezések, írja, s kiélesednek pillanatok: „ön mit csinált 2001. szeptember 11-én?” (11) Idézetek, filmcímek, plakátszövegek sejlenek fel, kifejezések, szlengok, amelyek egyaránt kincsek és kínos emlékek.

A visszaemlékezést tartó szerkezeti gerinc az ünnepi asztalt körülülő család, ahol az elbeszélő szerepköre természetesen változik életkora előrehaladtával. Kronotoposzként magába foglalja az alkalom az ételeket, témákat, rítusokat, a családi emlékezetet, képviseli a nemzedéki folytonosságot, a változó idő jellegzetes jeleit, a személyes és a tágabb: elsősorban nemzeti közösség mibenlétét. Viselet, szókészlet, ételek. Politikához, a holokauszthoz való viszony. (Az utóbbiról sokáig nincs szó.) Félelmek változó tárgya, tiltások, tabuk. Élvezeti cikkek, örömforrások, szórakozásfajták: a szabadidő eltöltésének módjai. Vágyak („vörshúst, narancsot enni” [26]). Testmozdulatok. A fővároshoz és a vidékhez való viszonyulás. A közlekedési fajták. Lakásviszonyok. Napirend. Vallás. Iskolai tananyag. Újságok, tv- és rádióműsorok. Komfortosodás, abortusz, a baloldaliság elbizonytalanodása. Filozófusok, politológusok, sztrájkok, tüntetések. '68 és az utána következő enyhülés a formákban. A fogamzásgátlás megjelenése. Sartre és Beauvoir, Mitterand és az elnökök. Hit és ironia váltakozásai, terrorcselekmények, továbblépés a normalitás vágyott medrébe a katalizmák, csalódások, egyéni és társadalmi traumák után. A tévé, majd az internet elterjedése, ideológiák hullámmása, lemondás Algéria megértéséről, láthatatlan házimunka. Kultúratudományi irányzatok megnevezése. Testkultusz, sport, AIDS. Vasfüggöny leomlása, rendszerváltások, szupermarketek, gyorsuló technológia, sikertelen tartózkodás a fogyasztói társadalomtól. Átállás az euróra. A 2000-es év. Függőségek – reziliencia – gyászunk (gyakori kifejezések a 2000-es évekből, 231). Társasjátékok. Közöny. „És nem öregedtünk meg. A körülöttünk lévő dolgok közül semmi sem tartott olyan sokáig, hogy megöregedjen, villámgyorsan kicseréltük, felújítottuk, őket. Az emlékezetnek nem volt ideje arra, hogy életünk egy-egy adott pillanatához kösse őket” (205–206). Megtörnek az elbeszélések, nincs rájuk idő, inkább felsorolások, tárgyi emlékek maradnak. „A fogalmak összevisszaságában egyre nehezebben találtunk egy nekünk szóló mondatot, olyan mondatot, amely, ha csendesen kimondjuk magunkban, megkönnyíti az életet” (231). Készülődés a nyugdíjra, a tanárnő kidobja az óravázlatokat. Viszony egy fiatalemberrel.

Az elbeszélő-főszereplő, az áttetsző francia értelmiségi nő Európával és a század dal belefárad a változásokba.

„Megmenteni valamit az időből, amelyben már soha többé nem leszünk.” Ez a mű utolsó mondata a 253. oldalon, amely a magyar olvasóban megidézi a Krusovszky-regény címét.

De még előtte valamivel eljutunk a nálunk is, ma is közkedvelt *Sírhant művekig* az HBO-n, igaz, ezt a sorozatot már a gyerekei javasolják az elbeszélőnek, akik nem valószínűsítik, hogy belenéz.